
О. В. Петришин, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, перший віце-президент НАПрН України;
І. В. Гетьман, кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України

Правове спілкування як центральна дефініція перспективної методології розуміння права

У третьому тисячолітті відбувається перехід людства в якісно інший стан, який часто називають постіндустріальним суспільством, роблячи акцент на змінах перш за все в економічній сфері соціуму. Зокрема, звертається увага на розвиток сфери послуг за рахунок сфери матеріального виробництва, на інформацію, яка стала головною виробничою силою (тому суспільство іноді визначають як інформаційне), на зміну ієрархії ціннісних переваг — на перше місце виходить інтерес до творчої праці. Такі світові реалії обумовлюють поступове закріплення пріоритетів конституційного розвитку України щодо розбудови суверенної, незалежної, демократичної, соціальної, правової держави, громадянського суспільства, трансформації всіх сфер життя на шляху до Європейського Союзу, визнання людини найвищою соціальною цінністю, верховенства права, політичної, економічної, ідеологічної багатоманітності, відповідальності держави перед

суспільством, гарантованості з боку держави прав і свобод людини та громадянина, поділу державної влади.

На такому практично-правовому підґрунті формуються нові, відмінні від традиційних, методологічні підходи до праворозуміння, які намагаються дати йому характеристику, визначити динаміку розвитку певних соціальних та правових інститутів. Це пояснюється тим, що сьогодні юридична практика вимагає від теорії права постійного удосконалення методології, оновлення екзистенції права, специфічних рис та функцій останнього і т. ін. Зважаючи на підвищену увагу до проблем пошуку нового методологічного інструментарію, розуміння сутності права, виведення нових рис і функцій останнього, слід все-таки погодитись з фактом, що кожна із запропонованих наукових проблем може стати повноцінним предметом окремого дисертаційного чи монографічного дослідження або циклу наукових праць. З огляду на вказане автори статті мають за наукове завдання зробити спробу, за допомогою раціоналізації існуючих знань запропонувати власну новаторську категорію «правове спілкування», яка може з часом допомогти формуванню відповідної концепції праворозуміння. З метою реалізувати поставлене наукове завдання необхідним здається таке: у першу чергу використати гносеологічний (пізнавальний) інструментарій (іншими словами, у систематизованому вигляді навести актуальні авторські позиції стосовно необхідності пошуку нових методологічних підходів до праворозуміння); по-друге, застосувати онтологічний (тобто той, що розкриває сутність права як явища) інструментарій (іншими словами, подати як методологічну передумову, для підтвердження авторської позиції, відповідні наукові ідеї, які пояснюють підстави, правову природу, специфічні ознаки та цілі правового спілкування).

Отже, у нинішніх умовах суспільної та правової дійсності на необхідність пошуку нової методології праворозуміння вказують все більше вчених-теоретиків. Так, М. І. Козюбра акцентує увагу на винайденні нових методів і підходів для дослідження об'єкта загальнотеоретичної юриспруденції. «Загальнотеоретична юриспруденція за таких обставин має не тільки методо-

логічно переозброюватися чи доозброюватися, а й повертатися до переусвідомлення, або ж принаймні до уточнення, свого предмета», — зазначає він¹. Розмірковуючи над проблематикою розуміння суті права, яка, на його думку, і нині залишається центральною для юриспруденції, вчений зауважує, що різноманітність підходів до розуміння права із плином часу не лише не зникає, а ще більше поглиблюється. Останнє зумовлене як ускладненням самого феномену права, так і розвитком низки чинників, які впливають на праворозуміння, — цивілізаційних, релігійних, моральних, національних, міжнародних тощо². Після тривалого періоду жорсткого антагонізму між цими концепціями настав період мирного співіснування, а нерідко і співробітництва між ними³. М. В. Цвік зауважував на необхідності єдиного інтеграційного праворозуміння, яке виключає «табу» на жоден із різноманітних поглядів на право⁴ і подоланні односторонності та надмірної заідеологізованості у розумінні права, що були характерними для минулих часів⁵, оскільки найвища цінність права полягає в його характеристичні як знарядді соціального прогресу, гарантованості ним усезгальної свободи і рівності⁶. При цьому висловлюються різні точки зору: про поєднання позитивних рис природного і позитивного права або їх розгляд як різних соціокультурних утворень; про необхідність відмови

¹ Козюбра, М. Загальнотеоретична юриспруденція: радянська традиція та європейська перспектива / М. Козюбра // Українське право. — 2005. — № 1. — С. 7.

² Козюбра, М. Рівні праворозуміння: антропологічний аспект / М. Козюбра/ Щорічник українського права : зб. наук. пр. / відп. за вип. О. В. Петришин. — Х. : Право, 2010. — № 2. — С. 5.

³ Там само. — С. 6.

⁴ Цвік, М. В. Проблеми сучасного праворозуміння / М. В. Цвік // Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. — Х., 2008. — Т. 1 : Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України. — С. 66–86.

⁵ Цвік, М. В. Сучасне праворозуміння — методологічна основа правової науки / М. В. Цвік // Матеріали міжнар. конф. 13–14 груд. 2002 р. / упоряд. М. І. Панов, Ю. М. Groшевий. — Х. : Право, 2003. — С. 89.

⁶ Цвік, М. Праворозуміння (значення повторюваності суспільних відносин для його дослідження) / М. Цвік // Право України. — 2010. — № 4. — С. 26.

від протиставлення природного й позитивного права, оскільки будь-яке право за своєю природою є позитивним, або їх розгляд як взаємодоповнюючих сторін у змісті права¹. П. М. Рабінович констатує, подолання українською загальнотеоретичною юриспруденцією світоглядно-філософського монізму, притаманного адміністративно-командній системі радянського періоду, відхід від низки положень єдино дозволеної у той час історико-матеріалістичної парадигми, які не виправдали себе повністю навіть у тодішній практиці, та запровадження у дослідницькі пошуки, спираючись на дорадянський і зарубіжний досвід, таких філософсько-правових підходів, котрі раніше розглядалися як об'єкт нищівної критики з огляду на їх суб'єктивно чи об'єктивно-ідеалістичне підґрунтя. Автор наголошує, що саме завдяки таким процесам відбулась плюралізація філософсько-правових підходів і концепцій², яка нині є необхідною передумовою об'єктивності пізнання державно-правових явищ, поступального розвитку юридичної науки, свободи наукової творчості³. О. В. Петришин також визнає за необхідне уточнити предмет правознавства, яке має спиратися насамперед на оновлення методологічного арсеналу наукових досліджень у галузі держави і права⁴. А. П. Заєць зазначає, що завдяки зусиллям вітчизняних вчених наполегливо торує дорогу плюралізм у підходах до розуміння права, більш того, формуються поряд з нормативістським вченням інші правові течії⁵. Акцентуючи увагу на активізації філософських досліджень, плюралізмі філософських ідей, змінах у підходах до філософського осмислення дійсності, які впливають на поняття права, визначення джерел

¹ Максимов, С. І. Природне і позитивне право як елементи правової реальності / С. І. Максимов // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2002. – № 55. – С. 82.

² Рабінович, П. М. Методологія вітчизняного загальнотеоретичного праводержавознавства: сучасні тенденції / П. М. Рабінович // Бюл. Мін-ва юстиції України. – 2003. – № 1(15). – С. 38, 39.

³ Рабінович, П. М. Методологія правознавства: проблеми плюралізації / П. М. Рабінович // Вісн. Акад. прав. наук. – 1995. – № 3. – С. 82.

⁴ Петришин, О. Проблеми соціалізації правової науки / О. Петришин // Право України. – 2010. – № 4. – С. 136.

⁵ Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 235.

і сутності останнього¹, вчений виділяє як найголовніші правові школи, які розвиваються з них: нормативну, соціологічну (на базі феноменології), природно-правову². Як підсумок з приводу оновлення методологічного знаряддя правової науки слушно саме зараз процитувати слова В. Я. Тація про потребу в переопрацюванні концептуальних основ правової сфери³, які можна також підкріпити теоретичними роздумами наших колег з близького зарубіжжя (маються на увазі, у першу чергу, наукові співробітники Інституту держави і права Російської академії наук), зібраними в узагальненому вигляді у міркуваннях В. Графського стосовно переважаючого значення інтегративного тлумачення права, проголошення нового варіанту визначення права й, як наслідок формування нового праворозуміння, яке належить іменувати інтегральним⁴.

Окрім всього зазначеного, конструктивно протікають дискусії та обговорення проблематики екзистенції права на сторінках фахових видань⁵ та монографічних досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних вчених⁶. Національна академія правових

¹ Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. — К. : Юрінком Інтер, 2006. — С. 232–234.

² Там само.

³ Цит. за: Тацій, В. Я. Українська держава і правова система XXI ст. / В. Я. Тацій // Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. — Х., 2008. — Т. 1 : Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України. — С. 19–20.

⁴ Див. із цього приводу: Графский, В. О традициях в понимании права / В. Графский // Право Украины. — 2010. — № 4. — С. 81; Графский, В. Г. Интегративная юриспруденция в условиях плюрализма подходов к изучению права / В. Г. Графский // Проблемы понимания права. — Саратов, 2007. — Вып. 3. — С. 8–18. — (Серия : Право России: новые подходы); Графский, В. Г. Интегральное правопонимание в историко-философской перспективе / В. Г. Графский // Философия права в России: история и современность. — М., 2009. — С. 220–234.

⁵ Як приклад можна розглядати тематичну добірку в журналі «Право України» (2010, № 4).

⁶ Наприклад: Правова культура в умовах становлення громадянського суспільства : монографія / за ред. Ю. П. Битяка та І. В. Яковюка. — Х. : Право, 2007. — 248 с.; Правове виховання в сучасній Україні : монографія / А. П. Гетьман, Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян та ін.; за ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. — Х. : Право, 2010. — 368 с.; Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. — Х., 2008. — Т. 1 : Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України; Мамут, Л. С. Правовое общение / Л. С. Мамут. — М. : Норма, 2011.

наук України неодноразово виступала ініціатором та організатором всеукраїнської (Київ, 1996 р.) і міжнародної (Харків, 2002 р.) наукових конференцій з методологічних проблем юридичної науки. Президент Національної академії правових наук України В. Я. Тацій, виступаючи на міжнародній науковій конференції з методологічних проблем правової науки, яка проходила 13-14 грудня 2002 року у Харкові, наголосив на необхідності застосування напрацювань загальновоєзисаних у ХХ столітті філософсько-правових шкіл. Зараз існує необхідність виходу за межі розуміння права як одностороннього державно-владного припису, оскільки право, спираючись на притаманні йому специфічні атрибути — загальнообов'язковість, формальну визначеність, системність, підтримку державним примусом, все більше набуває рис основного засобу вирішення соціальних конфліктів, досягнення добробуту, миру та злагоди в суспільстві, що, безперечно, виключає прояви політичного радикалізму, перманентні соціальні потрясіння та суперечки¹. Питання методологічних проблем сучасної юридичної науки в Україні також було провідним на міжнародній науковій конференції «Методологічні аспекти юридичної науки на сучасному етапі» (травень, 2004 р., Київ), присвяченої 55-річчю Інституту держави і права НАН України ім. В. М. Корецького. На думку учасників цієї конференції, «збагачений новими поняттями і термінами понятійний апарат юридичної науки має базуватися на нових реаліях, бути спрямованим на обґрунтування примату права перед державою»². Інститут держави та права Російської академії наук (Москва) також не залишається осторонь від дослідження та проведення пошуково-теоретичної роботи з актуальних питань правової науки,

¹ Тацій, В. Я. Методологічні проблеми юридичної науки на етапі формування правової, демократичної, соціальної держави / В. Я. Тацій // Методологічні проблеми правової науки : матеріали міжнар. наук. конф., Харків, 13-14 грудня 2002 р. / упоряд. М. І. Панов, Ю. М. Грошевий. — Х. : Право, 2003. — С. 5—6.

² Цит. за: Полешко, А. Методологічні проблеми юридичної науки в Україні (з міжнародної конференції) / А. Полешко // Право України. — 2004. — № 7. — С. 145—146.

зокрема тих, що пов'язані зі з'ясуванням статусу людини права (*homo juris, persona juris*)¹.

Ознайомлення з усіма науковими здобутками з встановлених на початку статті наукових завдань дає можливість тільки підкріпити власну позицію стосовно того, що у наш час все більше вчених² починають розглядати останнє як сукупність суспільних відносин, у ході яких відбувається взаємодія учасників, їх взаємний вплив, обмін інформацією, діяльністю, причому учасники цих взаємин бажають змінити варіанти поведінки один одного, якщо вони не відповідають інституціоналізованим взірцям. Так, гносеологічні і онтологічні аргументи, що запроваджені І. Л. Честновим; соціологічний підхід, що відкриває методологічну здатність для вивчення зв'язків права з іншими явищами суспільного життя, запропонований М. І. Козюброю; розгляд Є. В. Бурлаєм правовідносин як різновиду суспільних відносин; акцентуація О. В. Петришиним факту, що право є породженням суспільних відносин як певних взаємин між соціалізованими індивідами, а тому функціонування останнього не повинно обмежуватися лише сферою компетенції державних інститутів, оскільки право має розглядатися в більш широкому соціально-культурному вимірі як соціальне явище в контексті усього суспільства, передовсім співвідношення (міри) свободи та відповідальності учасників суспільних відносин³; привнесення П. М. Рабіновичем у науковий доробок авторського визначення права

¹ Зазначимо проведення Інститутом держави і права РАН шостих філософсько-правових читань пам'яті академіка В. С. Нерсесянца за темою «Людина юридична з точки зору вічності».

² Див., крім згаданих також: Бурлай, Є. В. До питання про функції права / Бурлай Є. В. // Вісн. Акад. прав. наук. – 2005. – № 3. – С. 31–42; Козюбра, М. Загальнотеоретична юриспруденція: радянська традиція та європейська перспектива / М. Козюбра // Українське право. – 2005. – № 1. – С. 7–21; Петришин, О. Конфлікт та співробітництво як соціальне середовище права / О. Петришин // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2004. – № 3. – С. 24–34; Честнов, І. Л. Правопонимание в эпоху постмодерна / И. Л. Честнов // Известия ВУЗов. Правоведение. – 2002. – № 2. – С. 4–16.

³ Петришин, О. Народовладдя як фундамент демократичної, правової, соціальної держави / О. Петришин // Щорічник українського права : зб. наук. пр. / відп. за вип. О. В. Петришин. – Х. : Право, 2010. – С. 39.

як певних можливостей учасників суспільного життя, які необхідні для задоволення їхніх біологічно й соціально обґрунтованих — за конкретно-історичних умов — потреб існування і розвитку, об'єктивно зумовлених досягнутим рівнем розвитку суспільства і забезпечених відповідними обов'язками інших суб'єктів¹; відзначення Н. М. Оніщенко при дослідженні суті права покликання права (за власною природою) увідповіднювати протилежні інтереси різних соціальних суб'єктів, сприяти вирішенню різних соціальних суперечностей, примушуючи сторони шукати компроміси, укладати угоди тощо²; проголошення В. Г. Графським функціонального призначення права як засобу для упорядкування та «замирювання» конфліктів³ тільки остаточно підтверджують соціальний характер права і дають змогу з усе більшою впевненістю вводити до юридичного обігу поняття «правового спілкування»⁴.

Виведення, аналіз, характеристика та узагальнення специфічних ознак правового спілкування дозволить сформулювати

¹ Рабінович, П. Феномен права в інтерпретації Страсбурзького суду (до 50-річчя Європейського суду з прав людини) / П. Рабінович // Щорічник українського права : зб. наук. пр. / відп. за вип. О. В. Петришин. — Х.: Право, 2010. — С. 29.

² Оніщенко, Н. Проблеми поняття, сутності та природи права / Н. Оніщенко // Щорічник українського права : зб. наук. пр. / відп. за вип. О. В. Петришин. — Х.: Право, 2010. — С. 20.

³ Графский, В. О традициях в понимании права / В. Графский // Право Украины. — 2010. — № 4. — С. 80.

⁴ Див. додатково з приводу обґрунтування соціального характеру права: Петришин, О. В. Соціально-юридична природа права / О. В. Петришин // Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. — Х., 2008. — Т. 1 : Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України. — С. 87–108; Тацій, В. Я. Українська держава і правова система ХХІ ст. / В. Я. Тацій // Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. — Х., 2008. — Т. 1 : Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України. — С. 11–40; Цвік, М. В. Проблеми сучасного праворозуміння / М. В. Цвік // Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. — Х., 2008. — Т. 1 : Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України. — С. 66–86; Максимов, С. І. Методологічні підходи до дослідження правової реальності / С. І. Максимов // Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. — Х., 2008. — Т. 1 : Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України. — С. 41–66.

інтегроване поняття правового спілкування як нового методологічного підходу до праворозуміння й підійти до розуміння феномену права.

Як перша ознака правового спілкування є те, що останнє завжди розгортається між рівноправними суб'єктами, які виступають одночасно й соціальними суб'єктами, реалізуючись у формах взаємодії на мікрорівні (взаємодія між суб'єктами права) та макрорівні (взаємодія між індивідами і системою права в цілому)¹. На останній тезі акцентує увагу представник екзистенціалізму Н. Аббаньяно, який визначає важливу роль права як універсального регулятора людських взаємин. Людина може реалізувати себе відповідно до своєї екзистенції (сутності), не інакше як у взаємовідносинах з подібними собі, вільно і свідомо реалізуючи норми права, в яких закріплені бажані чи належні (залежно від характеру правової норми) правила поведінки². Слід зауважити, що право є таким унікальним феноменом, який являє собою одночасно не лише безпосереднє спілкування між суб'єктами, що вступили у відносини, але і опосередковане, що відбувається між кожним суб'єктом правовідносин і законодавцем, що закріпив як норматив бажаний чи необхідний варіант поведінки. У цьому випадку правові норми покликані бути знаряддям забезпечення безпеки життєдіяльності людей, гарантії їх прав і свобод.

По-друге, суб'єкти правового спілкування обирають у ході взаємодії певні варіанти поведінки, які при багаторазовому повторенні й визнанні іншими членами суспільства відбираються як типові і створюють правовий інститут. Правовий інститут у цьому сенсі покликаний забезпечувати гарантування дотримання прав особи, соціальної групи, а також на забезпечення узгодженості та впорядкованості соціальних впливів й попередження антисоціальної поведінки суб'єктів. Після формування інституту спостерігається зворотний зв'язок — інститут примушує осіб відновлювати типізовані дії. Причому далі має місце сам процес спілкування

¹ Бачинін, В. А. Філософія права: підручник для юрид. спец-тей вищих навч. закл. освіти / В. А. Бачинін, М. І. Панов. — К. : Ін Юре, 2002. — С. 149.

² Abbagnano, N. Per o contro l'uomo / N. Abbagnano. — Milano: Rizzoli, 1969. — P. 129.

(у його діалогічній формі), а потім об'єднання (у разі узгодженості дій) чи роз'єднання (ситуація спілкування загострюється, тяжіючи до правового конфлікту) індивідів. Той суб'єкт спілкування, який не згоден з вже типізованим та хабітуалізованим варіантом поведінки, може вдаватися до інших (стадія інновації у правовому спілкуванні), які можуть бути відібрані (стадія селекції у правовому спілкуванні) та схвалені членами суспільства (стадія легітимації). Після чого правило поведінки входить до правового інституту і процес правового спілкування відбувається по колу.

По-третє, під час правового спілкування його учасники постають у різних образах, виконують різні ролі. Дуже вдалою у цьому сенсі є градація суб'єкта в процесі спілкування у П. Рікера. Це суб'єкт мови — суб'єкт дії — суб'єкт відповідальності¹. Суб'єктами мови особи виступають при обміні думками, поглядами, намаганнях досягти компромісу. Суб'єктами дії особи стають у той момент, коли починають здійснювати належні їм суб'єктивні права та юридичні обов'язки. І, зрештою, суб'єктом відповідальності індивід стає, у разі якщо він несе відповідальність за свою неналежну поведінку, що має місце тоді, коли правове спілкування досягає свого критичного апогею — стадії правового конфлікту.

По-четверте, здатність до діалогу та досягнення консенсусу в процесі правового спілкування є характеристиками високо-розвиненої особистості. Зараз в умовах постіндустріального чи інформаційного суспільства, коли розвиток цивілізації унеможливив розуміння права як владного наказу, що засновується на силі примусу, внаслідок існування реальної загрози для життя людства, у особи не залишається іншого вибору, крім діалогічного взаємопорозуміння з іншим у ході правового спілкування. Це продиктоване тим, що тільки компроміс та діалогічне спілкування виступають надійними засобами забезпечення єдності людства, оскільки вони є альтернативою аномії, війн, революцій, насильства людини над людиною². У зв'язку із цим важли-

¹ Рікер, П. Торжество языка над насилием. Герменевтический подход к философии права / П. Рікер // *Вопр. философии.* — 1996. — № 4. — С. 36.

² Каган, М. С. *Философия культуры* / М. С. Каган. — СПб. : ТОО ТК «Петрополис», 1996. — С. 404—405.

ве значення має рівень правової культури суб'єкта правового спілкування, оскільки правове спілкування, незважаючи на те, що в своїй основі має вільний обмін думками та поглядами, спирається на норми права, в яких закріплені бажані чи необхідні (загальнообов'язкові) моделі поведінки у конкретній життєвій ситуації. Тому вміння адекватно, відповідно до встановлених взірців, будувати власну модель поведінки, реагувати на опонента і свідчить про рівень правової культури суб'єкта правового спілкування.

По-п'яте, особа не може виступити суб'єктом правового спілкування, якщо вона не є носієм суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, які становлять у своїй сукупності правосуб'єктність особи. Правосуб'єктність означає можливість чи здатність особи бути суб'єктом права з усіма наслідками, що виходять із цього¹. Зокрема, виступати носієм суб'єктивних прав та правових обов'язків і здатність особисто ці права й обов'язки реалізовувати. Отже, у цьому ракурсі суб'єкт правового спілкування є активним правовим діячем — суб'єкт актів ідентифікації нормативних фактів (текстів) як правових криз визнання їх соціальної загальної значущості й загальнообов'язковості — і особою, яка співвідносить свою поведінку з належними їй правами та обов'язками².

По-шосте, правове спілкування не може відбуватися без єдиної мови, що об'єктивується у тексті норми права, в якій закріплюється досвід (існуючі, відібрані та схвалені варіанти поведінки)³. Більшість учених визначають мову як засіб передавання інформації та як основу соціальної інтеграції⁴. Засновник ідеї мовленнєвої комунікації Дж. Г. Мід звертав увагу на те, що

¹ Теория государства и права : курс лекций / под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. — М. : Юрист, 1997. — С. 489–490.

² Поляков, А. В. Общая теория права: Проблемы интерпретации в контексте коммуникативного подхода : курс лекций / А. В. Поляков. — СПб. : Изд. дом С.-Петерб. гос. ун-та, 2004. — С. 761.

³ Бергер, П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман. — М. : Academia — центр «Медиум», 1995. — С. 113–114.

⁴ Бондаренко, Н. Г. Детерминизм и коммуникации в современной социальной теории / Н. Г. Бондаренко. — Пятигорск: Изд-во «Рекламно-информационное агентство на КМВ», 2003. — С. 160.

мова є особливою формою поведінки, яка відкриває нам вікно у внутрішній світ людини, світ його соціальності¹. При цьому важливого значення набуває не лише загальна знакова форма, але й її семантика, тобто значення, якими оперують суб'єкти правового спілкування. Нехтування цією умовою веде до плутанини у змісті термінів, які вживаються особами в різному значенні. Процес правового спілкування у своїй структурі складається з певних мовленнєвих компонентів, які логічно змінюють один одного. Це пропозиціональний компонент, який використовується для опису існуючого порядку речей; ілюкативний компонент, потрібний для встановлення міжособистісних відносин; й власно мовленнєвий компонент, що виражає наміри учасників спілкування².

По-сьоме, головне призначення правового спілкування — забезпечення консенсусу між суб'єктами правового спілкування і досягнення між ними порозуміння. Консенсус являє собою рішення, яке враховує інтереси кожної сторони за наявності спірної ситуації. Тільки за такої умови стає можливим рух до соціального комфорту суспільства в цілому.

Необхідність діалогового спілкування та консенсусу обумовлена тим, що суперечності у суспільстві існуватимуть завжди³. Тому юридична наука на терені країн колишнього Радянського Союзу, на відміну від широкого дослідження цієї проблематики різними напрямками соціальних та правових наук у зарубіжних країнах, поступово намагається освоїти феномен конфлікту інтересів, проте, дещо в обмеженому контексті, коли під правовим конфліктом розуміється протиборство суб'єктів права з протилежним й несумісним розумінням та діями стосовно принципів і норм права, які мають на меті зміну свого статусу та юридичного стану⁴ або з максималістських позицій «правової

¹ Макаров, М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. — М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. — С. 57.

² Хабермас, Ю. Философский дискурс о модерне : пер. с нем. / Ю. Хабермас. — М. : Изд-во «Весь мир», 2003. — С. 322.

³ Див. з цього приводу: Честнов, И. Л. Принцип диалога в современной теории права (проблемы правопонимания) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. — СПб., 2002. — 322 с.

⁴ Герасіна, Л. М. Проблеми правової конфліктології: феноменологічний, гносеологічний та праксеологічний аналіз : монографія / Л. М. Герасіна, М. І. Панов. — Х. : Право, 2004. — С. 21.

доктрини виключення конфлікту інтересів»¹, що безперечно є неможливим, оскільки саме правове спілкування у формі конфлікту і співробітництва по суті виступає дійсною основою існування та розвитку правової реальності. Визначення права як засобу соціальної комунікації, досягнення згоди, взаємних поступок і суспільного компромісу передбачає розгляд правової проблематики у більш широкому контексті, а саме суспільства в цілому², формує нове розуміння сутності права.

Окрім досягнення консенсусу під час правового спілкування, останнє покликане забезпечити соціальну згоду, соціальний мир та соціальний порядок. Соціальна згода являє собою об'єднання всього суспільства на плюралістичній основі для вирішення найважливіших суспільних проблем³. Соціальний мир — це панування таких відносин між громадянами, соціальними групами, владою та народом, які забезпечують вирішення суперечностей і конфліктів виключно у мирний спосіб⁴. Соціальний порядок — це стан збалансованості, відносної стабільності, врівноваженості соціальних відносин, діяльності, норм у суспільстві, що задає індивідам, групам, інституціям відповідні моделі (зразки, стандарти) поведінки поза сферою державних (офіційних) правових та виробничих (ділових) зв'язків і відносин⁵. На підставі цього можна зробити висновок, що у нашому суспільстві починає домінувати принцип права щодо вирішення конфліктів за допомогою консенсусу, а не через примус та

¹ Дедов, Д. И. Конфликт интересов / Д. И. Дедов. — М. : Волтерс Клувер, 2004. — С. 1—10.

² Див: Поляков, А. В. Общая теория права: проблемы интерпретации в контексте коммуникативного подхода: курс лекций / А. В. Поляков. — СПб. : Изд. дом С.-петерб. гос. ун-та, 2004. — С. 238.; Морозова, Л. А. Теория государства и права: учебник / Л. А. Морозова. — М. : Юрист, 2005. — С. 173; Лившиц, Р. З. Теория права: учебник / Р. З. Лившиц. — М. : Изд-во БЕК, 1994. — С. 48, 51, 53.

³ Див з цього приводу більш докладно: Бородина, Т. В. Социальный диалог: коммуникативные стратегии личностной репрезентации общественных отношений: дис. ... канд. филос. наук: 09.00.11 / Т. В. Бородина. — Ростов н/Д, 2003. — 177 с.

⁴ Там само.

⁵ Соціологія: короткий енциклопедичний словник: словник. — К. : Укр. Центр духовн. культури, 1998. — С. 499.

боротьбу між протилежними позиціями. Сторони правового спілкування нарешті зрозуміли, що важливо вміти слухати і розуміти іншу сторону, визнаючи обґрунтованість її правомірних вимог. У зв'язку із цим важливо підкреслити соціально-психологічний аспект досягнення згоди. Він полягає у тому, що сторони правового спілкування повинні бачити одна в одній не «ворогів», а «партнерів». Домінувати нині повинне прагнення бути готовими до діалогу й порозуміння та необхідності досягти згоди як найвищої цінності.

Таким чином, на підставі проведеного аналізу ознак правового спілкування можна навести таке визначення останнього: правове спілкування — це взаємодія рівноправних суб'єктів на основі правил поведінки, відображених у нормативних актах та інших юридичних джерелах, шляхом реалізації своїх прав і обов'язків з метою досягнення компромісу та порозуміння¹.

Отже, проведене вперше на тлі сучасної правової науки формулювання специфічних ознак і поняття «правового спілкування» надасть у майбутньому можливість для подальшого розроблення комунікативного підходу до праворозуміння, концепції правового спілкування, сприятиме поступовій гуманізації українського законодавства та забезпеченню гарантій й переваг, які надає право людям.

А. В. Петришин, И. В. Гетьман

**ПРАВОВОЕ ОБЩЕНИЕ
КАК ЦЕНТРАЛЬНАЯ ДЕФИНИЦИЯ
ПЕРСПЕКТИВНОЙ МЕТОДОЛОГИИ ПОНИМАНИЯ ПРАВА**

Работа посвящена комплексному исследованию коммуникативной методологии правопонимания в современных условиях информационного общества и всестороннему освещению категории правового общения. В контексте поставленной проблемы по-новому исследуются и анализируются современные методологические подходы к правопони-

¹ Див. докладніше про правове спілкування як нову правову категорію: Гетьман, І. В. Концепція правового спілкування: зміст, витоки, перспективи : монографія / І. В. Гетьман. — Х. : Право, 2007. — 240 с.

манию; устанавливается соотношение между категориями социального и правового общения; определяются предпосылки правового общения; предлагается определение новой для современной юридической науки категории «правового общения»; выводятся и характеризуются специфические признаки правового общения.

Ключевые слова: методологические подходы к правопониманию, правовое общение, предпосылки правового общения, признаки правового общения, примирительные процедуры, взаимопонимание.

O. V. Petryshyn, I. V. Get'man

THE LEGAL INTERCOURSE
AS CENTRAL DEFINITION OF THE PERSPECTIVE
METHODOLOGY OF THE LEGAL CONCEPTION

The article dedicates to the complex investigation of the communicative methodology of the legal conception under modern conditions of the information society and the thorough elucidation of the category of the legal intercourse. In the work, in the context of the raised problem, the modern approaches to the legal conception in a new fashion are investigated and analyzed; the relationship between the categories of the social and legal intercourse is also established. It is determined the premises of the legal intercourse and the definition of the new for the modern law science category of the "legal intercourse" is given. The specific indications of the legal intercourse are concluded and characterized.

Keywords: methodological approaches as to the legal conception, legal intercourse, premises of the legal intercourse, indications of the legal intercourse, conciliation procedures, compromise.